

Oponentský posudek na dizertační práci Mgr. Jána Bakyty

Latinský Západ v zrkadle byzantského dejepisectva (6.-8.-stor.). Praha 2014.

Autor si v předložené studii klade dva cíle, které však spolu vzájemně úzce souvisejí. Cílem, jemuž je zde věnována největší pozornost, bylo prozkoumat vztah císaře Iustiniana k západní části původně jednotného římského impéria, zjistit, zda se v pramenech profiluje spíše jako *restauratio imperii*, dobovatelská politika, zda je projevem tradičního římského univerzalizmu či je traktován jako snaha o osvobození Římanů z barbarské nadvlády. Další část práce je pak věnována zájmu východořímských autorů o dění na Západě, který též vypovídá o setrvalosti či úpadku myšlenky jednoty říše.

V první části se Mgr. Ján Bakyta nesouhlasně vyslovuje k myšlence, že za konkrétní Iustinianovou politikou vůči Západu stojí ideologie či program *restauratio imperii*, jakési rekonquisty barbarsky obsazených římských území. Po rozboru rozličných pramenů k této otázce dochází k závěru, že císaře podnítily k válkám proti Vandalům a Východním Gótům nejspíše stížnosti emigrantů ze severní Afriky a Itálie (podle zpráv Pseudo-Zacharia Scholatika).

Jeho práce s prameny je velmi pečlivá, vedle narativních pracoval také např. s početnými a relevantními Iustinianovými *leges novellae* i s předmluvami k ostatním částem Iustinianovy kodifikace práva. Výběr pramenů, na nichž ideologii Iustinianovy doby ukazuje, prozrazuje velmi důkladnou heuristiku a je možno jej pokládat za vynikající. Tento výběr představuje všechny podoby příslušného diskurzu, ať již do autorova řešení zapadají či ne, v čemž se Ján Bakyta projevuje jako velmi poctivý badatel. (Srov. např. citaci z Priscianova panegyriku na císaře Anastasia) a odráží rovněž panující napětí mezi přetrvávající myšlenkou římského univerzalizmu a reálnou politickou situací.

J. Bakyta se nejednou snaží provádět historickou kritiku použitých pramenů. V případě zdrojů historika Jordana poukazuje přitom na modernější dílo Crokeho, vhodné by však bylo citovat i údaje z předmluvy k Mommsenově edici *Roman a Getik*, kde se nachází velmi bohatý výčet historických zdrojů a které ještě stále představují základ pro bádání o Jordanovi. Nechybějí ani jazykové rozbory pramenů (např. na str. 97), vyjádřil se i k interpretaci problému, vyskytující se v díle Marcellina Comita, kterým je do jisté míry totožné kronikářovo hodnocení situace let 476 a 454 a s jeho výkladem lze souhlasit. Překlad slovesa *cecidit* v pasáži z r. 454 výrazem „upadla“ jsem v r. 2012 použila v knize „Attila“, tu ovšem asi autora nenapadlo v dané souvislosti použít.¹

Zato o Theoderichově ústavní pozici bylo napsáno hodně, mj. opět i v mých publikacích. Analogicky je tomu při hodnocení Boëthiova případu (výběr významných studií k tomuto tématu se nachází např. ve sborníku Böethius, který vyšel v rámci řady *Wege der Forschung*).

¹ Interpretacně zajímavý je také zdejší termín *regnum*.

Nesouhlasí autor s mým vysvětlením Boëthiovy kauzy?² Mohla by s ním totiž souviset např. politika Domnicova, být pokračováním toho, co snad plánoval Albinus.

Určitou metodologickou chybou je nerozlišování *pars prior a posterior* u druhé části pramene Exc. Vales. (Theodericiana), protože v obou částech je značně odlišné vnímání Theoderichovy osobnosti a jeho politiky vůči Římanům v Itálii. Aby se v argumentaci Mgr. Bakyty dobře vyznal, musí čtenář jeho práce tyto části sám identifikovat. V Theodericianech jsem navrhla jistou textovou úpravu, která umožňuje lepší srovnávání jejich textu s některými dalšími relevantními prameny. Byla autorovi známa a souhlasil by s ní?

Poněkud mi v jeho rozboru situace chybí porovnání určitých společných jevů na Východě a Západě (jako je rétorika svobody, občanství, daňové zákony a jejich pozadí). Mohly by za nimi stát tytéž jevy, cíle a ideologie.

Za kardinální ovšem považuji otázku, zda je formulace samotného v dizertaci řešeného hlavního problému (ať již jinými badateli nebo Mgr. Bakytou samotným) metodologicky zcela oprávněná, a především zda tento problém lze úspěšně vyřešit bez přihlídnutí k politice Iustinianových předchůdců, zejména Zénóna, Anastasia a Iustina, vůči barbarům na Západě. Autor navíc nejprve zpracovává vojenské otázky Iustinianovy vlády, a teprve pak se vyjadřuje k jeho diplomacii, která je podle mého názoru schopna vypovědět o vztahu rané Byzance k západní části římské říše a zdejším barbarům podstatně víc. Tato diplomacie ukazuje konstantinopolského císaře jako formálního (a o vztah de iure, nikoli de facto, přece v ideologii jde) vládce římského Západu, nejen ve vztahu k ostrogótským foederátům a k pozdějšímu ostrogótskému státu, ale např. i ve vztahu k Vizigótům, Vandalům a Frankům.

Za velmi důležité bych tedy považovala řešení otázky, zda Iustinianus I. hodlal anebo nehodlal v takové politice svých předchůdců pokračovat – a i když se k tomu autor svým způsobem vyjadřuje, mělo by zde toto řešení být nastíněno jasněji. Předkladatel práce by jistě mohl namítnout, že jeho studie je chronologicky omezena na 6. až 8. stol., a nebude se tedy vracet např. do doby císaře Zénóna. Lze ale potom sledovanou problematiku zkoumat skutečně plnohodnotně?

Překvapující je, že v jinak bohatém seznamu sekundární literatury neuvádí J. Bakyta ani jedinou soubornou monografii pojednávající o době velkého stěhování národů. Druhou stránkou mince vztahu rané byzantské říše a barbarů je totiž bezpochyby i to, jak sami barbaři pozici východořímských císařů chápali, jaký měli vztah k římským úřadům a hodnostem (jako byl např. císaři udělovaný konsulat). Stejně tak by řešení dané problematiky prospěl hlubší rozbor situace ve státech Vandalů a Ostrogótů (ohledně soužití s Afrořímany a Italořímany a o změnách v rámci těchto vztahů za císaře Iustiniana).

Část dizertace nazvaná *Reflexia Západu byzantskými historikmi* je oproti předcházející pasáži práce útlejší. Autor zde rozebírá informace, které o Západě podávají Prokopios z Kaisareie,

² Ve Stěhování národů. Praha 2003.

Marcellinus Comes, Jordanes, Jóannés Lydos, Kyrillos ze Skythopole, tak řečený Malalas, Pseudo-Zacharias Scholastikos, Agathias, Menandros Protector, Euagrius Scholastikos a Theofylaktos Symokattes.

Je možno souhlasit s tím, že se v Prokopiových „Válkách“ neprojevuje žádný odpor k Iustinianovým válkám na Západě, k problematice „svobody poddaných“ v souvislosti s osvobozením římského obyvatelstva od vlády barbarů by mohla pomoci interpretace některých částí nápisu na bázi sochy vojevůdce Aëtia. V případě Marcellina Comita se opět setkáváme s dobrou historickou kritikou. Je však teze, že použil Consularia Constantinopolitana, opravdu autorova vlastní? Co se týče kritiky Jordanovy latiny – který rukopis měl autor v ruce? Měl možnost nahlédnout i do rukopisu označeného jako „N“ (editoři Giunta a Grillone). A jak se dívá na celkovou tendenci Jordanova díla („vyvrcholení“ dějin, popisovaných v Getikách)? Uvažoval o ní v rámci svého bádání o tehdejší východořímské politické ideologii?

V případě rozboru zpráv historika Agathia z Myriny se opět setkáváme s dichotomií dobytelský-restaurační diskurs. Bylo by vhodné, kdyby metodologická stránka práce obsahovala vymezení jasného rozdílu mezi těmito pojmy. V byzantském pohledu na záležitosti římského Západu sehrála u spisovatelů, věnujících se dějinám 2. poloviny 6. stol., jistě roli též invaze Langobardů do Itálie, a případné změny v pohledu zdejších autorů na Západ právě z tohoto hlediska by byly též velmi zajímavé. Proč autor považuje tzv. Maurikiův testament, vzpomínaný v díle Theofylaktově, za rezignaci na myšlenku jednotného impéria? Rozdělení vlády mezi větší počet císařů, dokonce mezi syny jednoho císaře, nebylo přece v dějinách říše novinkou a neznamena v pojetí její integrity žádný skok.

Závěr práce

Shrnuje oficiálně vyjádřené diskurzy Iustinianovy doby (univerzalistický, restaurační, dobytelský a osvoboditelský). Zdůrazňuje hodnotu Zachariova svědectví o motivaci Iustinianových západních tažení. Zásah afrických a italských emigrantů nelze zřejmě z příčin Iustinianova rozhodnutí k tažením na Západ vyloučit, mohl však být tím hlavním důvodem? Metodologicky by bylo třeba se vypořádat též s dvojicí pojmů důvod a záminka.

Formální záležitosti

Dílo je doplněno velmi bohatým poznámkovým aparátem, který svědčí o znalosti rozsáhlé literatury, citace z dobových pramenů jsou v drtivé většině bezchybné.

Jeho jazyk je, mohu-li tuto stránku dostatečně posoudit, na vysoké úrovni.

Autor se rozhodl neskloňovat latinská nebo řecká slova, včleněná do slovenského textu. Je to samozřejmě otázka jeho volby, někde však takto vznikají určité nejasnosti (např. na str. 54).

V poznámce 297 by badatele jistě zajímala celá citace problematického místa z Prokopiova díla o stavbách.

Na str. 141 je zaměněn Childerich a Gelimer.

Celkové hodnocení

Mnohé z toho, co bylo výše řečeno o metodologických otázkách, se netýká pouze Mgr. Bakyty, ale přístupu ke zkoumání pozdně antických a raně středověkých dějin (a nejenom jich) obecně. Při užším pohledu na určité dění můžeme zaznamenat mnoho užitečných detailů, ale absence širšího pohledu může vést k chybám v jejich intepretaci. Máme zde před sebou nepochybně podnět k dalším diskusím.

Dizertace přináší mnoho nového k zamyšlení a opírá se o velmi seriózní práci s prameny. Pro bádání o vztazích mezi někdejší východní a západní částí římského impéria je přínosem.

Doporučuju ji k obhajobě.

V Brně 23. 4. 2014

Doc. PhDr. Jarmila Bednaříková, CSc.